

Основи
стандартизації та
контролю якості
харчової продукції

Мета і завдання дисципліни:

- Метою вивчення навчальної дисципліни “Основи стандартизації та контролю якості харчової продукції” є надання теоретичних знань та формування дослідницьких вмінь та навичок при визначенні процесів, що проходять при зберіганні та кулінарній обробці продуктів; набуття навичок спостерігати, порівнювати, проводити дослідження, аналізувати і робити висновки.

Розділи дисципліни:

- **ОСНОВИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ**
- **МЕТРОЛОГІЯ ТА МЕТРОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**
- **СЕРТИФІКАЦІЯ**
- **УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ**

Основна література

- 1. Про захист прав споживачів. Закон України від 12.05.91 № 1023-ХІІ (зі змінами та доповненнями).**
- 2. Про заходи щодо підвищення якості вітчизняної продукції. Указ Президента України від 23.07.01 № 113/2001.**
- 3. Державні стандарти. Методичні вказівки. –Київ, 1990**
- 4. Метрологія, стандартизація, сертифікація та управління якістю в харчовій промисловості: підруч. Для вищих навчальних закладів / І.Р. Біленька, Я.Г. Верхівкер, А.К. Дьяконова; за заг. ред. І.Р. Біленької; Одеськ. нац. академія харч. технологій. – Одеса: Поліграф, 2008 – 276 с.**
- 5. Сертифікація в Україні. Нормативні акти та документи. – ТЗ. Стандарти з управління якістю та забезпечення якості. – К., 1999.–480 с.**
- 6. Шаповал М.І. Основи стандартизації, управління якістю і сертифікації. Підручник. – К.: Європ. ун-т фінансів, інформ. систем, менеджм. і бізнесу, 2010. - 174 с.**

**дисципліна «Основи стандартизації та контролю якості харчової продукції»
відноситься до циклу професійної та
практичної підготовки**

Загальна кількість годин: 54

Лекцій – 16 год (8 пар)

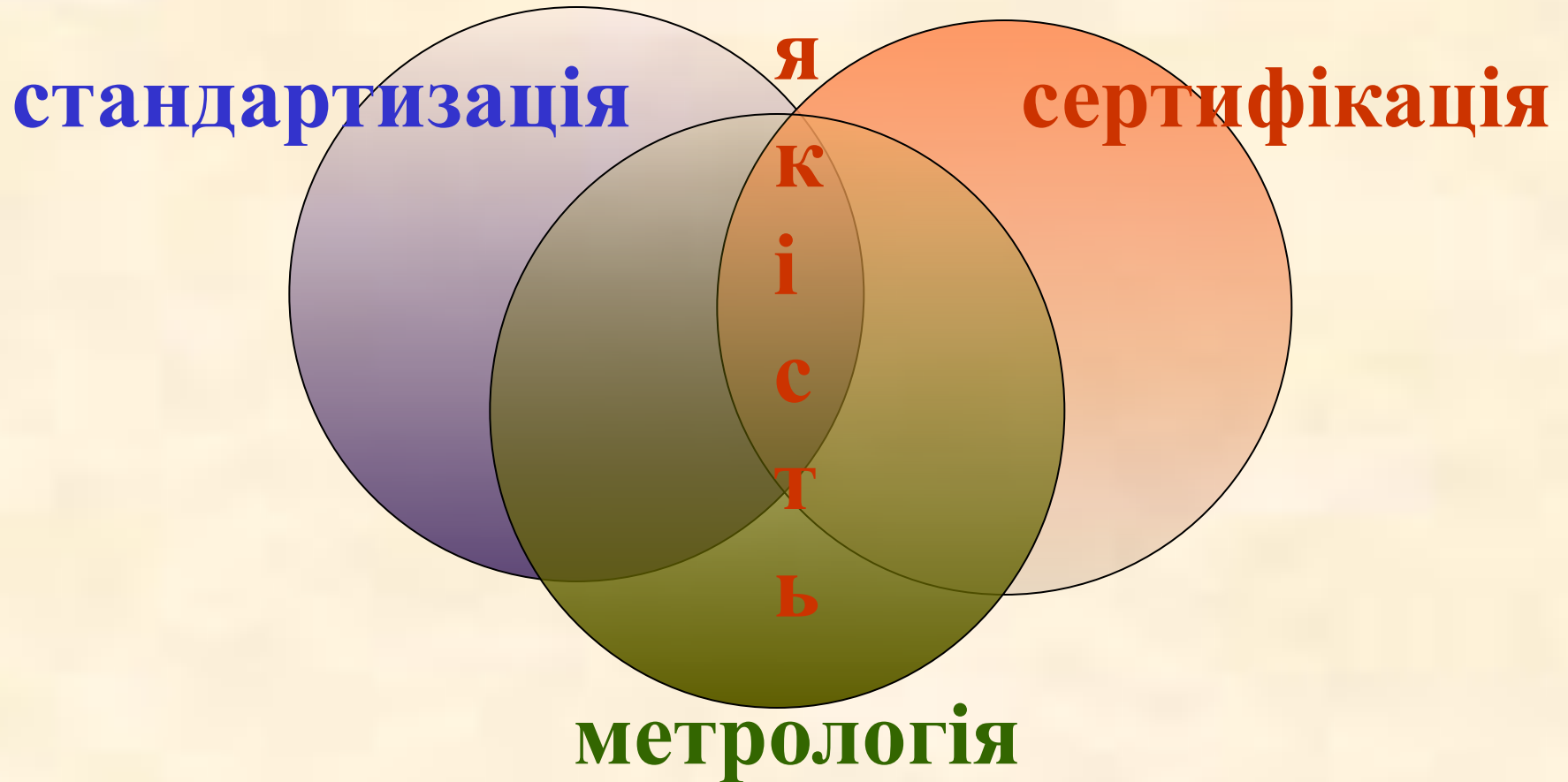
Семінарські, практичні – 14 год (7 пар)

Самостійна робота – 24 год.

Лекція: Основи стандартизації

- 1. Цілі та завдання стандартизації.**
- 2. Основні терміни, визначення та поняття.**
- 3. Принципи і методи стандартизації.**
- 4. Види та категорії стандартів.**

Цілі та завдання стандартизації

Взаємозв'язок понять

“Standard” - англ. - зразок.

“Стандартизація” - приведення до зразкового стану.

Стандартизація - діяльність щодо встановлення правил і характеристик з метою їх добровільного багаторазового використання, спрямована на досягнення впорядкованості у сферах виробництва та обігу продукції і на підвищення конкурентоспроможності продукції, робіт або послуг.

Стандартизація – це встановлення та використання правил з метою упорядкування діяльності у певній галузі.

Основна мета стандартизації — це оптимальне впорядкування об'єктів стандартизації для прискорення науково-технічного прогресу, підвищення ефективності виробництва, поліпшення якості продукції, удосконалення організації управління народним господарством, розвиток міжнародного економічного, наукового і технічного співробітництва.

Об'єктами стандартизації є
продукція, процеси і послуги,
зокрема матеріали,
устаткування, системи, їхнє
об'єднання, правила, процедури,
функції, методи або діяльність.

Цілі стандартизації:

реалізація єдиної технічної політики в сфері стандартизації, метрології та сертифікації;
покращення якості продукції, процесів та послуг;
захист інтересів споживачів і держави в питаннях безпеки продукції, процесів і послуг для здоров'я та майна громадян, охорони навколишнього середовища;
забезпечення якості продукції відповідно до сучасних досягнень науки і техніки, потреб населення і народного господарства країни;
забезпечення умов для широкого експорту товарів, відповідаючи вимогам світового ринку;

- ❖ удосконалювання організації керування народним господарством;
- ❖ розвиток спеціалізації в області виробництва і сфери послуг;
- ❖ раціональне використання виробничих фондів, матеріальних і трудових ресурсів;
- ❖ підвищення ефективності виробництва і продуктивності праці;
- ❖ впровадження та застосування сучасних виробничих та інформаційних технологій;
- ❖ створення нормативної бази функціонування систем стандартизації продукції та проведення державної політики у сфері ресурсозбереження (у т.ч. застосування мало- та безвідходних технологій);
- ❖ забезпечення уніфікації, сумісності та взаємозамінності продукції, її надійності при експлуатації (або споживанні).

Завдання стандартизації:

- встановлення вимог до якості продукції на основі комплексної стандартизації її якісних характеристик, а також сировини, матеріалів, напівфабрикатів, необхідних для виготовлення продукції вищої якості;
- визначення єдиної системи показників якості продукції, методів, засобів контролю та випробувань, а також необхідного рівня надійності в залежності від призначення виробів та умов їх споживання або експлуатації;
- встановлення норм, вимог та методів в області проектування та виробництва продукції з метою забезпечення її кращої якості та виключення нераціонально великої кількості різноманітності видів, марок та типорозмірів продукції;
- встановлення єдиних систем документації;
- встановлення єдиної термінології та єдиних позначень в галузі науки та техніки, а також в різних галузях народного господарства.

Основні терміни, визначення та поняття

Закон України “Про стандартизацію” (17 травня 2001р.):

спрямований на забезпечення єдиної технічної політики у сфері стандартизації і поширюється на всі суб’єкти господарювання незалежно від форм власності та видів діяльності.

Міжнародна стандартизація – стандартизація, що проводиться на міжнародному рівні та участь у якій відкрита для відповідних органів усіх країн.

Регіональна стандартизація – стандартизація, що проводиться на відповідному регіональному рівні та участь у якій відкрита для відповідних органів країн певного географічного або економічного простору.

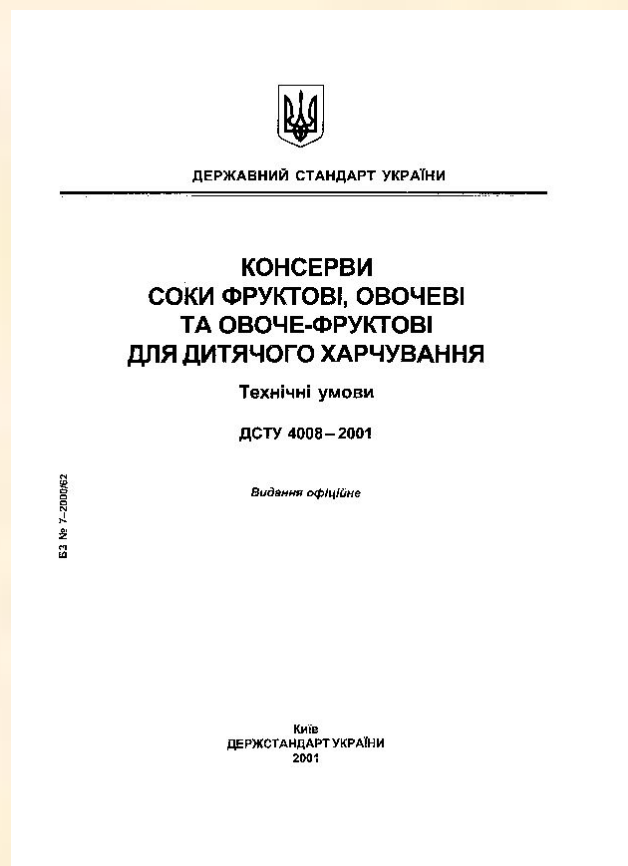
Національна стандартизація – стандартизація, що проводиться на рівні однієї країни.

Орган стандартизації – орган, що займається стандартизацією, визнаний на національному, регіональному чи міжнародному рівні, основними функціями якого є розроблення, схвалення чи затвердження стандартів.

Стандарт – документ, установлюючий для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи чи характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній галузі, розроблений в установленому порядку на підставі консенсусу.

Нормативний документ – документ, що встановлює правила, загальні принципи чи характеристики різних видів діяльності чи їх результатів. Цей термін охоплює такі поняття, як "стандарт", "кодекс сталої практики" і "технічні умови".

Технічні умови – документ, що встановлює технічні вимоги, яким повинні відповідати продукція, процеси чи послуги (вони можуть бути стандартом, частиною стандарту або окремим документом).

Принципи стандартизації

Повторюваність визначає коло об'єктів, до яких можна використовувати речі, процеси, види діяльності, що володіють однією загальною властивістю.

Обов'язковість визначає законодавчий характер стандартизації.

Варіантність забезпечує мінімум різновидів стандартних елементів, які відносяться до стандартного об'єкта.

Системність визначає стандарт як елемент системи та приводить до створення систем стандартів, пов'язаних між собою внутрішньою сутністю конкретних об'єктів стандартизації.

Взаємозамінність характеризує придатність одного виробу, процесу, послуги для використання замість іншого виробу, процесу, послуги з метою виконання одних і тих самих вимог.

Без взаємозамінності неможлива організація масового автоматизованого виробництва, розвиток та поглиблення спеціалізації.

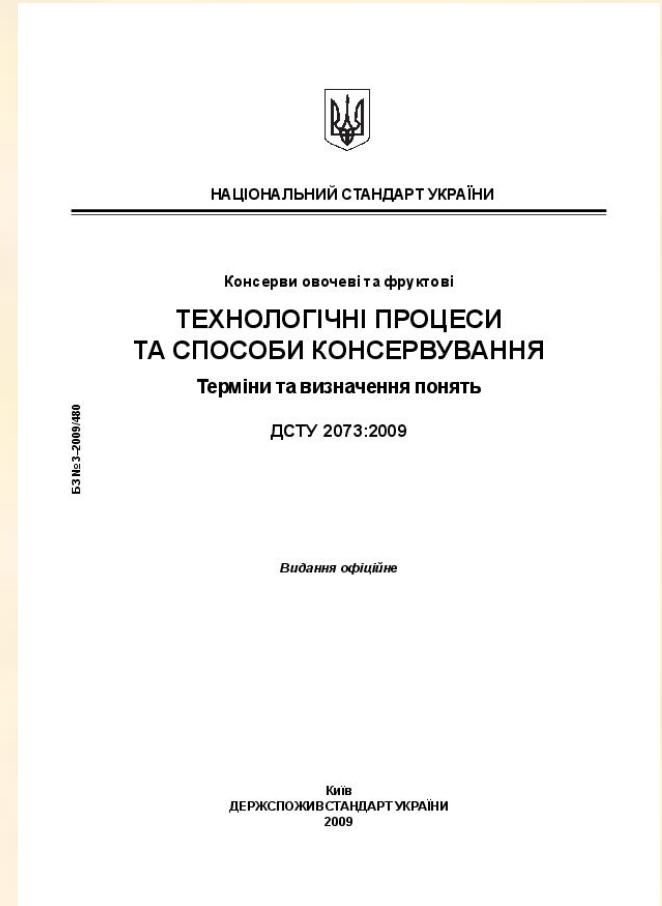
Методи стандартизації

Симпліфікація – зменшення кількості типів або інших різновидів виробів до числа, достатнього, щоб задовольнити існуючі потреби.

Уніфікація – поєднання двох або більше документів в один з таким розрахунком, щоб регламентовані цим документом виробни можуть бути взаємозамінювані при експлуатації.

Основою уніфікації є систематизація та класифікація і дозволяє знизити вартість виробництва продукції.

Типізація – розробка типових конструкцій або технологічних процесів на основі загальних для ряду виробів або процесів технічних характеристик.

Спеціалізація - предметна, подетальна, технологічна, функціональна.

Предметна - на окремих підприємствах зосереджується випуск визначеної у відповідності до профілю підприємства продукції (наприклад, спеціалізація по випуску обладнання для громадського харчування та ін.).

Подетальна - застосовується, коли в процесі виготовлення продукції виділяється виробництво окремих деталей, вузлів, необхідних для складання різних видів обладнання (наприклад, деталі для скріплення вузлів машин та ін.).

Технологічна - має місце виділення окремих стадій технологічного процесу в спеціалізовані заводи, цехи, ділянки (наприклад, цех з виробництва соків та ін.).

Функціональна - розподіл та кооперування праці у сфері додаткового обслуговування виробництва.

Агрегативання – метод створення різноманітних об'єктів шляхом компонування з окремих стандартних деталей (наприклад, компанування обладнання з стандартних, уніфікованих агрегатів або механічне поєднання в обладнанні декількох агрегатів).

Стандарти у вигляді нормативних документів:

- ***основоположні*** - встановлюють організаційно-методичні та загальнотехнічні положення для визначеної області стандартизації, а також терміни та визначення, загальнотехнічні вимоги, норми та правила, які забезпечують взаємозв'язок різних видів виробничої діяльності при розробленні, виробництві, транспортуванні та утилізації продукції, безпеку продукції та охорону навколишнього природного середовища;
- ***на продукцію та послуги*** - встановлюють вимоги до однієї продукції, груп однорідної продукції, послуги, які забезпечують її відповідність своєму призначенню;
- ***на процеси*** - встановлюють основні вимоги до послідовності та методів виконання різних робіт відповідно призначенню;
- ***на методи контролю*** - встановлюють послідовність робіт, способи та технічні засоби їх виконання для різних видів та об'єктів контролю продукції, процесів чи послуг.

Види стандартів в залежності від змісту вимог, які передбачаються у стандартах на продукцію:

- 1 - стандарти технічних умов;
- 2 - стандарти параметрів;
- 3 - стандарти типів та головних параметрів;
- 4 - стандарти марок;
- 5 - стандарти сортаменту (геометрична форма, розмір);
- 6 - стандарти конструкцій та розмірів;
- 7 - стандарти технічних вимог;**
- 8 - стандарти правил приймання;**
- 9 - стандарти методів випробувань;**
- 10 - стандарти правил маркування, пакування, транспортування та зберігання;**
- 11 - стандарти методів та засобів перевірки мір та вимірювального устаткування;**
- 12 - стандарти правил експлуатації та ремонту;
- 13 - стандарти типових технологічних процесів.**

Категорії стандартів

- Державні стандарти України – **ДСТУ**
- Галузеві стандарти України – **ГСТУ**
- Технічні умови України – **ТУ У**
- Стандарти науково-технічних та інженерних товариств і спілок – **СТТУ**
- Стандарти підприємств – **СТП**

До нормативної документації також відносять:

технологічну інструкцію – **ТІ**

рецептуру – **РЦ**

Державні стандарти України – ДСТУ

встановлюють вимоги до продукції масового виробництва та міжгалузевого призначення, до методів випробувань, методів перевірки засобів вимірювань, до загальнотехнічних норм та правил, систем документації та ін.

Галузеві стандарти України – ГСТУ

встановлюють вимоги до продукції, послуг при відсутності державних стандартів України або у випадку необхідності установлення вимог, які доповнюють вимоги державних стандартів.

Технічні умови України – ТУ У

нормативний документ, який встановлює вимоги до конкретної продукції, послуг та регулюючий відносини між постачальником (розробником, виготовлювачем) та споживачем (замовником) продукції, послуг.

Стандарти науково-технічних та інженерних товариств і спілок – **СТТУ**

розроблюють при необхідності розповсюдження та застосування систематизованих та узагальнених результатів фундаментальних та прикладних досліджень, отриманих в окремих галузях знань чи сферах професійної діяльності.

Стандарти підприємств – **СТП**

встановлюють вимоги до продукції, яка виготовляється тільки на конкретному підприємстві. Ці стандарти не повинні суперечити обов'язковим вимогам державних та галузевих стандартів. СТП затверджує керівник підприємства. Вони є власністю виробництва.

При стандартизації харчової продукції враховують:

максимально можливе задоволення потреб, попиту та інтересів споживачів при одночасному досягненні рентабельності роботи виробничих підприємств і максимально можливої ощадливої витрати сировини і матеріалів.

Стандарти на харчову продукцію є засобом керування їх якістю.

В стандартах зазначені:

- норми показників якості і способи їх визначення;**
- правила приймання і методи оцінки якості;**
- правила маркування й пакування;**
- умови транспортування та зберігання.**

Технічною основою контролю якості харчових продуктів є:

1. Стандартизація (стандарти, регламенти, норми, правила)
2. Метрологія (методи й засоби вимірювань, перевірка засобів вимірювань, обробка результатів)

Правова основа контролю якості харчової продукції

- ▣ Основною метою будь-якого суспільства є поліпшення якості життя людей, важливою складовою частиною якого є стан здоров'я людини, що значною мірою залежить від якості харчових продуктів.
- ▣ Проблема якості харчових продуктів настільки важлива, що у всіх цивілізованих державах устанавлюється правова основа забезпечення якості і безпеки продовольчої сировини і харчових продуктів.

Правові основи забезпечення якості харчових продуктів і здійснення їхнього контролю встановлює низка законів, прийнятих в Україні.

Контроль якості харчових продуктів


```
graph TD; A[Контроль якості харчових продуктів] --- B[Закон про захист прав споживачів]; A --- C[Закон про метрологію й метрологічну діяльність]; A --- D[Закон про якість і безпеку харчових продуктів.];
```

Закон про захист прав споживачів

Закон про метрологію й метрологічну діяльність

Закон про якість і безпеку харчових продуктів.

- ▶ Закон України “Про метрологію і метрологічну діяльність” визначає правові основи забезпечення єдності вимірювань , тобто забезпечує захист громадян і національної економіки від наслідків недостовірних результатів вимірювань.

- ▶ Закон України “Про захист прав споживачів” регламентує право споживачів на відповідну якість продукції, її безпеку та достовірну інформацію про неї.
- ▶ Закон “Про якість і безпеку харчових продуктів” регламентує державне регулювання належної якості та безпеки харчових продуктів.

Завдання до семінару:

1 Вивчити всі визначення.